

Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar

Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola

Tézisek

Gárdos-Orosz Fruzsina:

Az emberi jogok alkalmazásának lehetőségei a rendes bíróságokon

különös tekintettel a magánjogi jogvitákra

c. doktori értekezéséhez

Témavezető:

Kukorelli István

tanszékvezető egyetemi tanár

Győr

2010

TARTALOM

1. A KUTATÁS TÁRGYA, CÉLJA ÉS AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK	3
1.1. A kutatás tárgya és célja	3
1.2. A feldolgozás módszerei	4
2. AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETI EGYSÉGEI ÉS FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI	5
2.1. A horizontális hatály környezete az alkotmányjogban és a magánjogban	5
2.2. A horizontális hatály fő modellei a gyakorlatban.....	7
2.3. A horizontális hatály Magyarországon	11
2.4. Horizontális hatály az Európai Unióban.....	14
3. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEGZÉSE ÉS AZOK ALKALMAZHATÓSÁGA	17
3.1. A kutatás eredményeinek összegzése	17
3.2. A kutatás eredményeinek alkalmazhatósága	19
4. A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓI A KUTATÁS TÁRGYÁBAN	20

1. A KUTATÁS TÁRGYA, CÉLJA ÉS AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK

1.1. A kutatás tárgya és célja

Az elmúlt század nagy alapjogvédelmi innovációjaként értékelhető, hogy a személyek számára sok esetben számonkérhetővé, bíróság előtt érvényesíthetővé vált az alapvető emberi jog. Az alanyi jog egyes alapjogok esetében az állam tartózkodását: a szabadságjog tiszteletben tartását, a legtöbb esetben azonban emellett vagy ettől elkülönülten az állam pozitív, tevőleges magatartására vonatkozó igényt is érvényesíthetővé tette. Erre az érvényesítésre az alapjogi bírászkodás során kerül sor. Az alapjogi bírászkodás a polgári, közigazgatási, büntető vagy egyes államokban a XX. században megjelent alkotmánybírászkodás keretében történik.

Az alapvető emberi jogok szerepe és az alapjogi bírászkodás terén bekövetkező változások oda vezettek, hogy megjelent az arra vonatkozó igény, hogy az egyes jogokat az állam az állami szerveken keresztül ne csak az állam és az egyén viszonyában, a közigazgatási jogban vagy a büntetőjogban, hanem a magánjogi jogviszonyokban is érvényesítse. Elvárás lett, hogy az alapvető emberi jog az állami kikényszerítő hatalom segítségével a magánjogi jogviszonyokban is számonkérhetővé váljon.

A disszertáció tárgya annak vizsgálata, hogy ez milyen dogmatikai alapokon képzelhető el, illetve hogyan valósult meg az egyes példaértékű állami, nemzetközi és szupranacionális jogrendszerekben. A dolgozat végül azt elemzi, hogy Magyarországon mi a jelenlegi gyakorlat és a jog fejlődésének lehetőségei a jelentős kodifikációs folyamatokkal (Alkotmány- és Polgári Törvénykönyv kodifikáció) fémjelzett helyzetben.

Az alkotmányjogban a kérdés vizsgálatára bevett terminus technicus az alkotmány vagy az alapvető emberi jogok horizontális hatálya. A horizontális hatály vizsgálata során azt kutatjuk, hogy mennyiben lehet az alapvető emberi jogokról szóló rendelkezésekre jogot alapítani a magánjogi jogvitákban. Közvetett horizontális hatály az, amikor közvetlenül nem lehet az alapjogi rendelkezésekre hivatkozni, csak az alkalmazandó jogszabály értelmezésekor kell a bírónak figyelembe vennie az alapvető jogi rendelkezést. Közvetlen horizontális hatály alatt azt értjük, hogy az alapjogi rendelkezésekre közvetlenül lehet hivatkozni a bíróság előtt, a bíróság az alkotmányi normára ítéletet alapíthat.

A magánjog helyzete ebben a mátrixban azért fokozottan érdekes, mert az alkotmányban foglalt normák közvetlen hatályára vonatkozó igény a legkomplexebb módon a magánjogban

jelenik meg. A büntetőjogban például pontosan a szakjog alkotmányjogi dogmatikájából fakadóan nehezen képzelhető el olyan helyzet, amelyben közvetlenül az alkotmány rendelkezésére lehetne hivatkozni akkor, amikor nincs alkalmazandó jogszabály. A magánszemélyek közötti viták során azonban elméletileg felmerülhet olyan helyzet, ahol a magánjog anyagi jogi keretei között nincs az alkotmánynak megfelelő orvoslást biztosító szabály, így a keresetet a peres fél közvetlenül az alkotmányra kívánja alapozni. A disszertáció tárgya ezért különösen az alapvető emberi jogok magánjogi alkalmazhatóságának vizsgálata.

Az alkotmány alapjogi normáinak közvetett és közvetlen horizontális hatálya mint tudományos téma új reneszánszát éli. Számos külföldi monográfia, hazai és külföldi tanulmány, tanulmánykötet bizonyítja ezt. Magyarországon hiány azonban a monografikus igényű feldolgozás. Jelen disszertáció célja, hogy ezzel járuljon hozzá a jogalkotás és a jogalkalmazás sikeréhez. A dolgozat az alapvető emberi jogok horizontális hatályát érintő kérdéseket összefüggésükben mutatja be, és rávilágít arra, hogy Magyarországon az alapvető emberi jogok magánjogi alkalmazása hogyan alakul és alakulhat a nemzetközi és az európai uniós környezetben.

1.2. A feldolgozás módszerei

A disszertáció azt tűzte ki célul, hogy az analitika módszerével bemutassa milyen folyamatok jellemzik az alapvető emberi jogok rendes bírói alkalmazását akkor, amikor a jogvitában nem állami szereplők állnak egymással szemben, és különösen akkor, ha polgári jogi jogviszonyról van szó.

Egyes részeknél emellett a jogtörténeti vizsgálódás a disszertáció szempontjából azért volt elengedhetetlen, mert másképp nem mutatható ki az a fejlődési folyamat, amely elvezet oda, hogy a közvetlen vagy közvetett horizontális hatály elismeréséről beszélhetünk. A disszertáció felvázolja ezért a XVIII. század végétől az alkotmányjogban bekövetkezett jogfejlődést és emellett a XIX. századtól a magánjogban megjelenő változásokat is.

A disszertáció jelentős mértékben támaszkodik néhány, a téma szempontjából példaértékű gyakorlattal rendelkező állam, mint az amerikai, a német, az ír és a lengyel joggyakorlatában kimutatható jellegzetességekre annak vizsgálatakor, hogy hogyan ítélt meg az Európai Unió és benne Magyarország horizontális hatályt illető gyakorlata. E vizsgálat szükséges ahhoz, hogy meg tudjuk ítélni a magyar és az európai uniós jog sajátosságait.

A jogfejlődésre tekintettel nem lehet figyelmen kívül hagyni a nemzetközi jogban bekövetkező változásokat sem, ezen belül külön figyelmet érdemel az Emberi Jogok Európai

Bíróságának gyakorlata. Mindezek figyelembevételével az Európai Unió horizontális hatállyal kapcsolatos jogfejlesztésének bemutatása és összevetése a magyar joggal elvezet a disszertáció fő téziseinek kifejtéséhez.

A dolgozat feldolgozza a külföldi irodalomban a horizontális hatállyal kapcsolatban született leglényegesebb monográfiákat és tanulmányköteteket, figyelembe veszi a kapcsolódó tanulmányokat. Áttekinti emellett a vonatkozó teljes magyar jogirodalmat. A dolgozat emellett bemutatja azokat a jogeseteket is, amelyek példaként alkalmasak arra, hogy láttassák az egyes jogrendszerekben vizsgált folyamatokat.

2. AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETI EGYSÉGEI ÉS FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI

2.1. A horizontális hatály környezete az alkotmányjogban és a magánjogban

Az alapjogi dokumentumok közül az angol törvények és nyilatkozatok (az 1628. évi *Petition of Rights*, az 1679. évi *Habeas Corpus Act*, az 1689. évi *Bill of Rights*), illetve az 1774-es philadelphiai kongresszus által elfogadott *Declaration of Rights* és az Amerikai Függetlenségi Nyilatkozat (1776) a modern alkotmányosság nyitánya. Ezek a nyilatkozatok alapelveket fogalmaztak meg emberi jogként, amelyek még nem bírtak ugyan a jogi normára jellemző kikényszerítő erővel, mégis fundamentumát képezték a modern alapjogi katalógusoknak, az alapvető jog gondolatának. Franciaországban az emberi és polgári jogok 1789. augusztus 28-án elfogadott, 17 cikket tartalmazó nyilatkozata „az ember természetes, elidegeníthetetlen és megszentelt” jogairól szól. E dokumentum azzal a céllal készült, hogy „a polgárok követeléseit már világos és megdönthetetlen elvekre alapozva, mindig az alkotmány és a közjóét fenntartását szolgálják”.

A legelső írott alkotmány, az amerikai alkotmány eredetileg nem tartalmazta az emberi jogok katalógusát. Sok állam azonban a ratifikálás feltételül szabta, hogy csatoljanak egy alapvető jogi kartát az alkotmányhoz, így 1791-ben megszületett az első 10 alkotmánykiegészítést magába foglaló Bill of Rights. Ez a dokumentum azt írta elő a szövetségi kormányzati szerveknek, hogy az emberek egyes megnevezett alapvető jogait ne sértse meg. Ilyen volt például a vallás, sajtó-és szólásszabadság, a gyülekezéshez való jog vagy a jogorvoslati jog. Később a XIX–XX. századi Európában az alkotmányok az amerikai alkotmányfejlődéshez hasonlóan szintén alanyi jogként határozták meg egyes alapvető emberi jogokat, mégpedig az állammal szemben érvényesíthető alanyi jogként.

Érdeemes megemlíteni ebből a korból a belga alkotmányt, amelyet 1831-ben fogadtak el. Itt állampolgári jogként jelentek meg azok a jogok, amelyek a francia deklarációban még csak célként fogalmazódtak meg. Az 1848-1849-es forradalmak idején is az egyén és az állam viszonyát igyekezett rendezni az alkotmányozó hatalom, azt fogalmazta meg, hogy az egyénnek milyen jogai vannak az állammal szemben, az államnak mitől kell tartózkodnia működése, eljárásai során. A paulskirchei alkotmány már nem csupán megfogalmazta az alapjogokat, hanem azok biztosítékairól is rendelkezett.

Ha történeti fejlődésében vizsgáljuk az emberi jogokat, akkor azt látjuk, hogy az első generációs emberi jogok, szemben a második generációs, tevőleges állami kötelezettséget is előíró jogokkal, kialakulásukkor főképp az állam tartózkodási, be nem avatkozási kötelezettségeként jelentek meg. Természetesen már a legelső jogok kapcsán is megjelent az a probléma, hogy egyes tartózkodási jellegű jogok biztosításához is szükség van az állam tevőleges kötelezettségére, például bíróság vagy esküdtszék fenntartására. Ez a tevőleges kötelezettség, a jogok intézményi garanciáinak megalkotása, azonban dogmatikailag elkülönül attól, amit a későbbiekben az alkotmányjog az állam tevőleges, cselekvési kötelezettségnek nevez egyes alapjogok kapcsán. Az alapjogok eleinte elsősorban arra szolgáltak, hogy az egyén szabadságzféráját biztosítsák a közhatalom beavatkozásaival szemben; ennyiben az alapjogok az egyén védelmi jogai az állam ellenében. Később megjelent az igény, hogy az állam intézményeket hozzon létre és intézkedéseket tegyen annak érdekében, hogy e jogok érvényesülni tudjanak (tevőleges kötelezettség). E folyamat részeként e jogok tárgyi oldala (intézményvédelmi kötelezettség) mellett sok esetben megjelent az alanyi oldal is, azaz a jogok állammal szembeni érvényesítése állami és nemzetközi szinten is számonkérhetővé vált. Ezek a folyamatok vezetnek odáig, hogy megjelenik az államnak az a kötelessége is, hogy biztosítsa egy alapvető emberi jog védelmét egyes magánjogi jogviszonyban is.

A disszertáció első fejezetében bemutatásra kerül az is, hogy ezekkel a folyamatokkal párhuzamosan a magánjog is változik. A klasszikus, liberális magánjogi szabályozás egyenlőnek tekintette a gazdasági, szociális szempontból gyakran távolról sem egyenlő lehetőségekkel rendelkező jogalanyokat. A vagyoni jog szabályozása eképp, lényegét tekintve kizárólagos célja volt a magánjognak. Ma már azonban fel sem merül, a személyi jog és a vagyoni jog ne volnának egyenlő rangú részei a magánjognak. Így van ez akkor is, ha a vagyoni jog anyaga terjedelmét tekintve sokkal nagyobb, mint a személyi és a családi jog. Csak a klasszikus liberalizmus felfogása szerint volt koncepcionálisan elfogadható, hogy a

magánjog csak a vagyoni jogot jelentse. A társadalmi és gazdasági változások hamar arra kényszerítették a jogalkotót, hogy letérjen erről az útról.

A magánjog közjogiasodása a klasszikus liberalizmus korának lecsengésével kezdődött el. A magánjog közjogiasodását mint kifejezést a francia Louis Josserand használta először a szerződési jogra vonatkoztatva. Ő a radikális polgárság egyik francia képviselője volt, aki a jogok szociális kötöttségének elvét és a tulajdon szociális funkcióját hangsúlyozta.

A magánjog közjogiasodásának az volt az elvi alapja, hogy a francia forradalom utáni gazdasági és társadalmi átalakulások felvetették azt a dilemmát a magánjogban is, hogy mikor kell elkezdni korlátozni a szabadságot a szabadság érvényesülése érdekében. A gazdasági változások következményeképpen monopolhelyzetek jöttek létre, a szociális ellentétek kiéleződtek, a tág értelemben vett munkaadó-munkavállaló viszonyok egyenlőtlenségei elhatalmasodtak – egyre nyilvánvalóbb volt az igény arra, hogy az állam közbeavatkozzon.

A klasszikus liberális, a vagyoni jogot a középpontba helyező szabályozást mára már felváltotta a személyhez fűződő jogok méltóság alapú védelmének és a szerződési jogban a gyengébb fél erős védelmének szolgáló magánjog. A közjogi és a magánjogi jogfejlődést nem helyes tehát egymással szembeállítani a horizontális hatály vizsgálatánál. A közjog és a magánjog közötti dogmatikai szétválasztás a horizontális hatály egyes részkérdéseinek vizsgálatánál igazolható és ésszerű lehet, ám mindemellett szem előtt kell tartani, hogy ugyanazok a célok vezérlik az alkotmányjogi és a magánjogi jogfejlesztést is, nevezetesen az, hogy az alkotmányban foglalt, vagy aszerint értett alapvető emberi jogok egyre nagyobb jelentőséghez jussanak a horizontális, magánjogi jogviszonyokban is. Bár a pozitív jogi és dogmatikai különbségek tagadhatatlanok a közjog és a magánjog között, a kutatás során azt állapítottuk meg, hogy általában nem indokolt az alapvető emberi jogok horizontális hatályának témakörét a közjog-magánjog elválasztás talaján és keretei között tárgyalni.

2.2. A horizontális hatály fő modellei a gyakorlatban

A fejezet bemutatja a horizontális hatály egy-egy példaértékű elméleti és gyakorlati megoldását: az amerikai állami cselekvés tanát (*state action doctrine*), a német közvetett horizontális hatály (*Drittwirkung*) koncepcióját, és a közvetlen horizontális hatály ír és lengyel példáját.

Az első írott alkotmány, az Egyesült Államok alkotmánya azzal a céllal született, hogy az állampolgárok és az állam viszonyát szabályozza. Az alapvető jogokat tartalmazó *Bill of Rights* néhány alapvető jogot illetően a Kongresszus hatáskörének korlátozásait taglalja, de nem tartalmaz semmilyen követelményt a magánviszonyokra vonatkozóan. Az Egyesült

Államokban még ma is csak a rabszolgaságot eltörlő tizenharmadik alkotmánykiegészítésnek van közvetlen horizontális hatálya, míg más esetekben a „*state action doctrine*” (állami cselekvés doktrínája) kerül alkalmazásra. A *state action doctrine* azt jelenti, hogy az Alkotmány közvetlenül alkalmazhatóvá válik, ha a bíróság megállapítja, hogy a jogsértés az állami szervnek tulajdonítható, vagy magánszemély állami kötelezettségének teljesítése közben történt. Az amerikai bíróságok – hullámzó intenzitással bár, de - egyre több esetben állapítják meg az állami közrehatást, így folyamatosan tágul az a kör, ahol alkalmazzák az Alkotmányt a magánjogi jogviszonyokban is.

Egyes vélemények szerint az állami közrehatás szerinti különbségtétel a cselekmények között kevésbé képes leírni azt, hogy mikor alkalmazható az Alkotmány. Meggyőző példa erre, hogy a *state action* egyfajta értelmezése szerint nem alkalmazható az Alkotmány, ha a magánszemélyek olyan jogviszonyában történik diszkrimináció, amelynek semmilyen közjogi kapcsolódása nincs. Ezzel ellenkező olvasat szerint azonban fellelhető az állami jelenlét akkor is, ha az állam nem tiltotta meg a magánszemélynek, hogy alkotmányellenesen járjon el. Ha a törvényi szabályozás hiánya alakítja a jogviszonyt, akkor az állam és az egyén áll egymással kapcsolatban, tehát alkalmazandó az alkotmány. A teória tehát dogmatikailag nem ellentmondásmentes.

A dolgozatban ismertetett másik modell a német *Drittwirkung*, (harmadik személyekre vonatkozó hatály) koncepció. Magyarországon az Alkotmány alapjogi rendelkezéseinek horizontális alkalmazhatóságáról szóló diskurzus nagy részben forog akörül, hogy a magyar szabályozás újragondolásánál (lásd. pl. Ptk. kodifikáció vagy a készülő új Alkotmány) érdemes volna-e mintául venni a német megoldást, ha igen, akkor egészében vagy csak egyes elemeiben. Alkotmányos demokráciánkban az egyes jogintézmények feladatának és hatáskörének meghatározásakor már számos más esetben volt példa arra, hogy a jogalkotó „magyarította” az európai közös alkotmányos hagyomány egyik legmarkánsabb részének tekinthető német gyakorlatot. Az alfejezet rámutat arra, hogy Németországban sokat változott a jól ismertnek hitt és eredeti formájában gyakran referált alkotmányjogi dogmatika és gyakorlat.

Az alkotmány alapjogi rendelkezései horizontális hatályának problémájára a német alkotmányjog eredetileg a *mittelbare Drittwirkung* elméletével, a közvetett horizontális hatály elismerésével adta meg a választ. A *Drittwirkung* nem alkotmányozói törekvésként fogalmazódott meg, a német alkotmány (Alaptörvény) nem tartalmaz egyértelmű rendelkezést arra vonatkozóan, hogy az alapvető jogok milyen hatással bírnak a magánjogi jogviszonyokban. A horizontális hatály igénye a jogirodalomban fogalmazódott meg, és a

bíróságok ültették át a gyakorlatba a téziseket. A közvetlen horizontális hatály a Szövetségi Munkaügyi Bíróságon nyert elismerést, a Szövetségi Alkotmánybíróság és így a polgári bíróságok pedig a közvetett horizontális hatály elméletét fogadták el.

Németországban a Szövetségi Alkotmánybíróság már 1958-ban kialakította annak elméleti alapját, hogy az Alaptörvényben foglalt alapvető jogok alkalmazhatóak legyenek a magánjogi jogviszonyokban is. Kimondta, hogy az Alaptörvény mögött egy objektív értékrend húzódik, amely átsugárzik a jog egészére, mindenféle jogviszonyban érvényesülnie kell, és az érvényesítésről az államnak gondoskodnia kell. Ez úgy lehetséges, ha a jogot, elsősorban a generálklauzulák segítségével úgy értelmezi a bíró, hogy mindenekfelett figyelembe veszi az Alaptörvényt.

Az Alaptörvénynek megfelelő bírói jogértelmezés ellenőrzését a „valódi alkotmányjogi panasz” lehetősége garantálja. A német Szövetségi Alkotmánybíróságnak hatásköre van arra, hogy felülvizsgálja a rendes bíróságok döntését alkotmányossági szempontból. A per jogerős lezárása után a fél alapjogainak megsértésére hivatkozva az alkotmánybírósághoz fordulhat az Alaptörvény alapján. Ez megkönnyíti az egységes mércék kialakítását.

Az alkotmányjogi panasz intézménye azért kulcsfontosságú, mert ezáltal nyílik lehetőség arra, hogy az alkotmánybíróság a bíróság tevékenységét is ellenőrizze alkotmányjogi szempontból, elbírálja azt, hogy a magánjog értelmezése és alkalmazása megfelelt-e az alkotmánynak. A valódi alkotmányjogi panaszban azonban vannak korlátai: a felülvizsgálat csak akkor lehetséges, ha a bíróság ítélete az alapjog súlyos félreértelmezésén vagy figyelmen kívül hagyásán alapul. Annak érdekében, hogy az alaptörvényi szinten rendezett, bíróságok és az Alkotmánybíróság közötti funkcionális feladatmegosztás ne sérüljön, a Szövetségi Alkotmánybíróság már a közzétett határozatok első kötetében megalkotta a *különös alkotmányjog (Specifisches Verfassungsrecht)* tételét.

A *különös alkotmányjog* teóriáját azért érte bírálat a szakirodalom részéről, mert nem mindig alkalmas arra, hogy mereven elválassa a rendes bíróság és az alkotmánybíróság hatáskörét. Jelenleg az a vitatott tendencia jellemzi a Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatát, hogy nehezen követhető, aktivista módon mikor állapítja meg a különös alkotmányjog megsértésének esetét. Különös alkotmánysérelem esetén azonban egyre több esetben még a tényállást is felülvizsgálja, amely ellentétes az alapjogi panasz eredeti céljával.

Az alkotmánybírósági hatáskör és eljárás módosulása mellett a *Drittwirkung* ügyek megítélésének alapjául szolgáló dogmatika is sokat változott, különösen a kilencvenes években. Ma már a bíróságok gyakorlatában legalább olyan súllyal szerepel a tradicionális, objektív értékrend koncepció, mint az állam pozitív, tevőleges kötelezettségéből levezetett

horizontális alapjogvédelem. A Szövetségi Alkotmánybíróság a *Handelsvertreter* ítéletét részben arra alapozta, hogy az államnak a hagyományos *Eingriffsverbotsfunktion* (az állam azon kötelessége, hogy ne korlátozza alkotmányellenesen az emberek szabadságjogait) mellett a *Schutzgebotsfunktion* (az állam kötelezettsége arra, hogy tevőleges magatartással is biztosítsa az alkotmányban foglalt jogok érvényesülését) támasztotta követelményeknek is meg kell felelnie. Ez a pozitív tevőleges kötelezettség értelemszerűen akkor éled fel, ha a magánjogi jogalanyok között alakul ki olyan szerződéses vagy szerződésen kívüli kapcsolat, amely az alkotmányban foglalt jogok érvényesülése érdekében az állam beavatkozását teszi szükségessé.

A pozitív tevőleges kötelezettség dogmatikai kategóriáján belül a német jogirodalom és joggyakorlat külön kiemeli az intézményvédelmi kötelezettséget is. Hangsúlyozza, hogy egyes jogok esetében csak az államot lehet alkotmányjogilag arra kötelezni, hogy érvényesítse a vonatkozó alapjogot a magánjogi jogviszonyban. A bíróság kötelessége tehát, hogy az alapjogvédelmet biztosítsa, de erre az egyik magánfélnek a másikkal szemben nincs alanyi joga.

A német jogirodalom egy része üdvözli a változásokat, mások szerint az eredeti *Drittwirkung* koncepció elfogadhatóbb. A *Lüth* ítélet dogmatikai alapjáról való részbeni áttérés az állam intézményvédelmi kötelezettségének talajára egyes nézetek szerint tulajdonképpen az indirekt horizontális hatályról való burkolt áttérés a direkt horizontális hatályra. Ha az állam intézményvédelmi kötelezettsége kiterjed a bíróságra is, akkor valójában a bíróságnak úgy kell alkalmazni az Alaptörvényben foglalt szabályokat, mint más jogszabályt. Ez számon is kérhető rajta az alkotmánybírósági eljárásban. Ha ez így van, akkor *de facto* még akkor sem látható a különbség a közvetlen horizontális hatály és a Szövetségi Alkotmánybíróság által kidolgozott új indokolás között, ha dogmatikailag a magánjogi jogalanyokra az alkotmány ez esetben is csak közvetetten, nem alanyi jogként hat. A dogmatikai alapok tehát az amerikai megoldáshoz hasonlóan Németországban sem ellentmondásmentesek.

A disszertáció e fejezetében harmadikként vizsgált csoportba olyan államok tartoznak, amelyek az alkotmányból azt vezették le, hogy az alapvető jogi rendelkezések közvetlenül alkalmazandóak a magánjogi jogviszonyokban is. A legújabb alkotmányok között már találunk olyat is, amely ezt a tételt kifejezetten kimondta az alkotmány szövegében.

A common law jogrendű Írországon ez elsősorban a *constitutional tort* jogintézményén keresztül valósulhat meg. Lengyelországban 1997 óta szerepel az Alkotmányban az a tétel, miszerint az alapvető emberi jogokat közvetlenül is alkalmazhatja a bíróság. Mindebből azonban a hatályos, rendes bíróságok és Alkotmánytanács közötti megállapodás alapján nem

következik az, hogy a rendes bíró félreteheti az alkotmányellenes jogszabályt, ám következik az, hogy saját hatáskörében eldöntheti azokat az ügyeket is, amelyekben az Alkotmányt kell segítségül hívnia.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a különböző megoldások mind egy irányba mutatnak. Dogmatikailag és pozitív jogilag is eltérők az egyes, bemutatott jogok, a célkitűzések is eltérnek, ám mindhárom esetben megjelenik az Alkotmány alapvető emberi jogi szabályainak egyre intenzívebb alkalmazása a horizontális jogviszonyokban.

2.3. A horizontális hatály Magyarországon

A disszertáció harmadik fejezete elsőként azt mutatta be, hogy milyen magyarországi szabályozási környezetben kell elképzelni az alapvető emberi jogok horizontális hatályát. A rendszerváltást követő alapjogvédelem természetével kapcsolatban megállapításra került, hogy az alapjogvédelem államszervezeti kérdésekkel szembeni elsőbbségét deklarálja az Alkotmány, ennek figyelembevételével kell értékelni az alapjogok teljes kibontására törekvő elméleteket.

Az Alkotmány közvetlen vagy közvetett alkalmazhatósága a magánjogi jogviszonyokban a magyar jogirodalomban legtöbbször az Alkotmány 70/K. §-a kapcsán értelmezett kérdés. Az Alkotmány alapvető jogok és kötelességek fejezetén belül található 70/K. §-a így szól: *„az alapvető jogok megsértése miatt keletkezett igények, továbbá a kötelességek teljesítésével kapcsolatban hozott állami döntések elleni kifogások bíróság előtt érvényesíthetők”*.

A 70/K. § olyan szabály, amely hatáskörrel ruházza fel a bíróságokat az alapjogok megsértése esetére. A vita a jogirodalomban arról szól, hogy vajon a bíróságoknak ezen szakasz értelmében kell-e védeniük az alapjogokat olyan magánszemélyek közötti konfliktusok esetében, amikor más jogi eszközt nem lehet igénybe venni. Az ellentmondó értelmezés lehetősége a szabály szövegezéséből fakad, bár nyilvánvaló, hogy a jogalkotók szándéka nem terjedt ki arra, hogy a bíróságok közvetlenül alkalmazzák az alkotmányi rendelkezéseket az Alkotmány 70/K. §-ra hivatkozva.

Az Alkotmány 77. § (2) bekezdése a másik olyan rendelkezés, amely alapul szolgál ahhoz, hogy a bírák alkotmányos kötelessége legyen az Alkotmány közvetlen alkalmazása. Ez a szabály azt mondja ki, hogy *„[a]z Alkotmány és az alkotmányos jogszabályok mindenkire egyaránt kötelezőek.”* Eredetileg ez rendelkezés sem az Alkotmány személyi hatályát kívánta meghatározni, hanem a jog uralmát nyilvánította ki a rendszerváltás évében. Ezt az érvet támasztja alá a szakasz indokolása is, amely szerint a rendelkezés a jogállamiság követelményéből ered.

Az Alkotmány 32/A. §-a, amely szerint „[a]z Alkotmánybíróság felülvizsgálja a jogszabályok alkotmányosságát, illetőleg ellátja a törvénnyel hatáskörébe foglalt feladatokat,” nem követeli meg az értelmezési jogosultság kizárólagosságát. Ez a szabály csak az alkotmányellenes normák megsemmisítésének kizárólagos hatáskörét szándékozik rendezni. Mindezek alapján az összes állami szerv köteles értelmezni és alkalmazni az Alkotmányt, míg az AB kizárólagos jogköre csupán az, hogy az alkotmányellenes normákat megsemmisítse.

A hatályos szabályok szerint a bírák nem tagadhatják meg az álláspontjuk szerint alkotmányellenes rendelkezések alkalmazását, de kötelesek az ilyen feltételezett alkotmányba ütközés esetén az AB-hoz fordulni, hogy az dönthessen a jogszabály alkotmányossága felől. Ezt a lépést a felek is kezdeményezhetik a bírónál az eljárás során. Ez a törvényi szabályozás elméletileg megfelelően biztosítja azt, hogy a bíróság csak alkotmányos jogszabályt alkalmazzon, illetve a jogszabályt alkotmányosan értelmezze, ám a gyakorlatban a bírói kezdeményezésnek súlyos nehézségei vannak.

A bírósági gyakorlat alapjogi bíráskodással kapcsolatos elemzését már többen elvégezték a nyilvánosság számára rendelkezésre álló bírósági határozatok alapján. Az összegyűjtött esetek kitűnően mutatják be azt a kiindulópontot, a jelenlegi bírósági gyakorlatot, amely a horizontális hatályról szóló vita alapját képezi.

Ma Magyarországon a rendes bíróságok általában visszautasítják azokat a kereseteket, amelyeket kizárólag az alkotmányos jogok megsértésére alapoznak, és megkövetelik a törvényi vagy más jogszabályi hivatkozást ahhoz, hogy érdemben is foglalkozzanak az ügygel. Több bírósági ítélet kimondta azonban, hogy a Ptk.-ban nem nevesített személyhez fűződő jogsértés esetén felhívható az Alkotmány adott rendelkezése is, mert az alkotmányos alapjogok a polgári jogban személyhez fűződő jogokká transzformálódnak.

Az új Ptk. hatályba nem lépő változata az Alkotmány alaptörvényi jelleget hangsúlyozta azzal, hogy a törvény értelmezési alapelvei között feltüntette, hogy a törvényt az Alkotmánynak megfelelően kell értelmezni. Kérdés, hogy az újra megnyitott kodifikáció megtartja-e ezt a minimális jelzést, amely felhívja a jogalkalmazó figyelmét arra, hogy a jogszabályok értelmezése során az Alkotmányt is figyelembe kell vennie. A kodifikáció során kifejtett álláspontokból az derül ki, hogy vannak ennél nagyobb vagy éppen a magánjog dogmatikai tisztasága érdekében kisebb normaszöveg-változtatásokra vonatkozó javaslatok is. Az egyik markáns álláspont fő érve az, hogy nemcsak elméletileg, de gyakorlatilag is értelmetlen vitatni a közvetlen horizontális hatály jelenségét. Ha az opponálók ugyanis elismerik azt, hogy az Alkotmány szabályai kötik a bíróságokat, akkor végső soron a magánjogi jogalanyokat is kötik e szabályok, mivel ezeket a bíróság érvényesíteni fogja.

Olyan jogokat és kötelezettségeket ugyanis nem lehet számon kérni az autonóm jogviszonyok jogalanyaitól, amelyre nézve őket jogi kötelezettség nem terheli.

A másik fő álláspont német mintára legfőképp a magánjog generálklauzuláit tartja alkalmasnak arra, hogy az alapjogok érvényesülése a magánjogban megfelelően biztosíttassék, ám óva int attól, hogy azokat az alkotmányban foglalt jogok kizárólagos közvetítőjeként alkalmazza a bíróság. A jogalkotó feladata, hogy olyan magánjogi normákat alkosson, amelyek alkalmasak arra, hogy közvetítsék az alkotmányos alapjogok követelményét a magánjog nyelvén, annak értékrendje és dogmatikája figyelembe vétele mellett.

Álláspontunk szerint az új Ptk. hatályba nem lépő szövegében jelzett apró változtatás arra is felhívja a figyelmet, hogy a bíróságoknak a klasszikus magánjogi érdekmérlegelés mellett az alapjogi szempontokat is figyelembe kell venniük az ügyek elbírálásánál. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha ismerik az alkotmány és az alkotmányértelmezés sajátosságait, az Alkotmánybíróság gyakorlatát, és meg tudják ítélni egy jogszabály alkotmányos tartalmát. Ez utóbbi a gyakorlatban leginkább az Alkotmánybíróság által kialakított alapjogkorlátozási tesztek segítségével lehetséges.

Az alapvető emberi jogok e dolgozat szerzőjének álláspontja szerint a szabály és a jogelv mint dogmatikai kategória határán mozogva betöltik mindkét szerepet. Néhol egyszerű szabályként kell működniük, úgy mint más jogszabályi rendelkezésnek, ám sokszor azt kívánják meg a jogalkalmazótól és a jogalkotótól, hogy más jogszabályi rendelkezés vagy akár a jogrendszer összefüggő értelmezésekor mindent átható alapelvként értékeljék az alapvető emberi jogokat.

Az alapjogi rendelkezések absztraktak. A dolgozat azt vizsgálta, hogy a szemantikai jelentésen túl milyen szerepe van a dogmatikának e rendelkezések jelentésének meghatározásában. Ahol ugyanis a szemantikai tartalom kiegészítésre szorul, ott dogmatikai tartalommal kell megtölteni a szabályt ahhoz, hogy az értelmét kinyerjük. Az alkotmányjognak, azon belül az alapvető emberi jogoknak külön dogmatikája, fogalmi rendszere van. Ahhoz, hogy egy alkotmányban foglalt szabályt egy bíró értelmezni tudjon, szüksége van a dogmatikai tudásra. Az alkotmányt értelmező bírónak tisztában kell lennie az alkotmányjogi dogmatikával ahhoz, hogy meg tudja állapítani a vonatkozó szabály jelentését. Ezért tettünk kísérletet arra, hogy a dolgozatban az alapvető emberi jogok tartalmának megállapításához szükséges dogmatikai alapokat és módszereket ismertessük.

Mindemellett a disszertáció felhívta a figyelmet arra is, hogy az alapjogi bíráskodásról, kifejezetten az alkotmány magánjogi alkalmazhatóságáról szóló

diskurzus a maga teljességében nehezen értékelhető anélkül, hogy figyelembe vennénk a törvényeket, amelyek az alkotmány egyes rendelkezéseinek bizonyos körű közvetlen magánjogi alkalmazhatóságát teremtik meg. Erre a legkiválóbb és a klasszikus magánjogot leginkább érintő példa az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi XXXV. törvény (Ebtv.).

Bemutattuk, hogy az Ebtv. hatására a bíróság diszkriminációs gyakorlata sokat változott az elmúlt években. Bár a Ptk. jelenleg hatályos személyhez fűződő jogi szabályai is alkalmasak arra, hogy nagymértékben elérjék az Ebtv. által célzott eredményt, ez a bírói gyakorlat ismeretében azonban nem jelenti azt, hogy az Ebtv. nem hozott előrelépést a diszkrimináció felszámolása, és dogmatikailag az Alkotmány, az Alkotmánybíróság határozatai és az alkotmánybírósági tesztek alkalmazása terén.

2.4. Horizontális hatály az Európai Unióban

Az Európai Unió alapító szerződésai alapvetően közjogi jellegű normákat tartalmaznak. Az Európai Bíróság jogfejlesztő tevékenységének eredménye, hogy ezek egy része magánjogi jellegűt is kapott. Az EUMSZ 114. és 115. (EK Szerződés 95. és 94.) cikke alapján az Európai Unió felhatalmazása van arra, hogy olyan, magánjogi jogalanyokat közvetlenül is érintő jogszabályokat fogadjon el, amelyek a közös piac működését kívánják előmozdítani.

A magánjogi jogviszonyokat a közösségi jog általános jogelvei is befolyásolják. Ezek az általános jogelvek közjogi jellegűek, általában a tagállami jogok alkotmányjogi, közigazgatási jogi alapszabályaival azonosak. Ezek általában a közösségi jogban is azt a célt szolgálják, hogy a közhatalmi szervek tevékenységét keretek közé szorítsák, ám vannak köztük olyanok is, amelyek a magánjogi jogviszonyokra is nagy hatással bírnak. Az Európai Bíróság (EB, Bíróság) gyakorlata szerint az alapvető jogok is az általános jogelvek szerves részét képezik. Ezek tiszteletben tartását az EB biztosítja. E jogok védelmének biztosítása során a Bíróságnak a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból kell merítenie. A Közösségben nem engedhetőek meg a tagállamok alkotmányai által elismert alapvető jogokkal össze nem

egyeztethető intézkedések. Az emberi jogok védelmére vonatkozó nemzetközi szerződések, amelyek kidolgozásában a tagállamok együttműködtek, illetve amelyekhez csatlakoztak, szintén tartalmazhatnak olyan iránymutatásokat, amelyeket a közösségi jog keretében figyelembe kell venni. Ilyen elsősorban az Emberi Jogok Európai Egyezménye.

Az alapvető emberi jogok az EU jogában eleinte tehát főképp általános jogelvként működtek, később egyes alapszabadságok közvetlen horizontális hatályának elismerésével összefüggésben egyes alapjogok közvetlenül alkalmazandóvá váltak a magánjogi jogviszonyokban is. A Mangold eset volt az első, ahol a Bíróság tisztán emberi jogi szempontokat mérlegelve hozta meg a döntését egy magánfeleket érintő ügyben, azt hangsúlyozva, hogy ezek a szempontok a közösségi jog integráns részét képezik. A témánk szempontjából újabb mérföldkőnek számító Viking Line eset után 2010-ben a Küçükdeveci esetben pedig már azt is kimondta a Bíróság, hogy a tagállami bíróságoknak nem kell alkalmazniuk azt a tagállami jogszabályt, amely ellentétes az uniós jog általános elveivel, vagy az azt kodifikáló uniós joggal (az esetben a 2000/78/EK irányelvvel), vagy a Lisszaboni Szerződés óta kötelező erővel bíró Alapjogi Karta rendelkezéseivel.

Általánosságban, az egyedi esetektől eltekintve azonban ma még az állapítható meg, hogy az Európai Bíróság a horizontális hatály egy korlátozott elméletét fejlesztette ki. A nemi és nemzetiségi alapon történő diszkrimináció tilalmának elve és egyes alapvető szabadságok biztos lábon álló közvetlen horizontális hatállyal rendelkeznek, tehát önmagukban, más, alacsonyabb rendű jogszabályok közbenjárása nélkül is alkalmazhatóak a magánjogi jogviszonyokban. Más rendelkezések, illetve a közös alkotmányos hagyományon alapuló és a tagállamok által elfogadott nemzetközi szerződésekben foglalt, azok alapján megalkotott Alapjogi Kartában kodifikált jogok azonban csak közvetetten, tehát a jogszabályokon keresztül, azok értelmezésénél figyelembe véve hatnak a magánjogi jogviszonyokra. A dolgozatban ismertetett esetek azonban rámutatnak arra, hogy a tendencia az alapjogok horizontális hatályának erősödése lehet. Kérdés, hogy ez a változás hogyan befolyásolja Magyarországon az alapvető emberi jogok horizontális hatályának általános elfogadottságát.

Magyarország a rendszerváltással egyidejűleg kijelölte a célt, hogy az Európai Unióhoz kíván csatlakozni. Ezzel az EU joggal máris sajátos viszonyba, kölcsönhatásba került. Az EU jog Magyarország csatlakozása óta alapvetően határozza meg jogfejlődést. Ezért lehet Magyarország számára meghatározó az, hogy az Európai Unió hogyan szabályozza az alapvető emberi jogok horizontális hatályát.

Két út látható az európai jog és a tagállami jog alapjogvédelmi rendszerének összekapcsolódására. A magyar bíróságok egy magyar ügy alapjogi vonatkozásainak

figyelembevételkor a közvetett horizontális hatály elve alapján az Alkotmánybíróság által kialakított szükségességi arányossági tesztet tudják alkalmazni. A közösségi kompetenciába tartozó ügyekben azonban – akár közvetlenül alkalmazandó a vonatkozó európai jog, akár egy átültetett rendelkezésről van szó - figyelembe kell venni az érintett alapjogok mérlegelése, vagy az alapjog tartalmának meghatározása során az Európai Bíróság joggyakorlatát, illetve az uniós szabályozási célokat is.

Az Európai Unió joga és a tagállami jog érintkezési felülete folyamatosan bővül. Ez részben azért van, mert az EB olyan tagállami szabályozási területekre is kiterjeszti joghatóságát, amelynek közösségi jogi jellege nem áll vitán felül. Az EB egy döntésében például kimondta, hogy abban az esetben is jogosult felülvizsgálni a tagállami bíróság ítéletét, ha az alkalmazott szabályozás a tagállami érdek figyelembevételével korlátozza egy közösségi alapszabadság vagy alapjog érvényesülését. A közösségi jogi kompetenciába tartozó területeken érvényesülő alapvető emberi jogok védelme érdekében tehát a tagállami aktusokat az EB felülvizsgálhatja kompatibilitási szempontból.

Az Európai Unióban központilag zajló folyamatokhoz igazodás során bizonyosan fel fognak merülni jogalkalmazási problémák. E disszertáció tézise ennek ellenére az, hogy mivel az alapvető emberi jogok védelme a magánjogi jogviszonyokban is egyre fontosabbá válik az Európai Unió számára, és mivel az Európai Bíróság jogfejlesztése az alapszabadságok mellett az alapjogi jellegű rendelkezések közvetlen magánjogi alkalmazhatóságát állapítja meg egyre több esetben, a magyar jogalkalmazó is arra orientált, hogy a közösségi jogi kompetenciába tartozó kérdések megítélésakor a közösségi jog alapvető emberi jogokat érintő rendelkezéseit figyelembe vegye a magánjogi jogviszonyok elbírálása során is. Ebből következően természetesen a belső jog alkalmazásakor is mindinkább törekszik majd arra, hogy alaptörvényként tekintve az Alkotmányra minél szélesebb körben érvényesítse az alapvető emberi jogokat. Mivel mindenfajta alapjog, alapszabadság-mérlegelés természete és lefolyása közel azonos, vélhetően nem okoz majd áthidalhatatlan nehézséget a közösségi jogi és a belső jogi alapjogi szempontok közvetlen vagy közvetett érvényesítése a magánjogi jogviták elbírálása során.

3. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEGZÉSE ÉS AZOK ALKALMAZHATÓSÁGA

3.1. A kutatás eredményeinek összegzése

A disszertáció azt vizsgálta, hogy Magyarországon az alkotmányi korlátok tiszteletben tartása mellett és az adott nemzetközi jogi és európai uniós környezetben milyen keretek között érdemes gondolkodni a horizontális hatály kérdéséről. A téma különös aktualitása, hogy a 2010-ben még folyó Polgári Törvénykönyv- és már folyó Alkotmány-kodifikáció miatt nem csak a bírói hatalmi ág, hanem a törvényhozó, alkotmányozó hatalom is kiemelten érintett a vonatkozó jogfejlesztésben.

Az elmúlt húsz év alapjogvédelmi eredményeit maradéktalanul tiszteletben tartó bírói gyakorlat kialakításához ösztönzés lehet a jogszabály-módosítás. A bíróságok eseti alkotmányértelmezésének felülvizsgálatára hivatott német típusú „valódi alkotmányjogi panasz” bevezetése különösen sürgetheti ezt a folyamatot. Mindenekelőtt ki kell emelnünk azonban, hogy elsősorban a bíróságok belátásán múlik, hogy olyan ítélkezési gyakorlatot alakítsanak ki, amely tiszteletben tartja a magánjog alapvető és megbízhatóan működő dogmatikai koncepcióit és emellett eleget tesz az Alkotmány diktálta modern módszertani követelményeknek is. Ezek az elvárások egymással összeegyeztethetőek.

A jogalkotó egy alkotmányos jogállamban mindenkor arra törekszik, hogy az alapjogok horizontális érvényesítését maga biztosítsa. Mindemellett e folyamatok megvalósulásának segítése és kontrollja céljából ésszerű ezt a feladatot is a hatalommegosztás rendszerében elhelyezni, már csak azért is, mert az alapvető emberi jogok érvényre juttatása minden államhatalmat gyakorló szereplő elsődleges feladata. Ebből az következik, hogy az alapjogi bíráskodás azon területe, amely nem állami szereplők jogérvényesítését érinti, a jogalkotó mellett a rendes bíróság feladata is. A fékek és ellensúlyok rendszerének megfelelő ellenőrzési mechanizmusai így válnak teljessé, hiszen a jogalkotót ellenőrizné az alapjogok horizontális érvényesítése terén az Alkotmánybíróságon kívül a rendes bíróság, a rendes bíróságot pedig a jogalkotón kívül az Alkotmánybíróság. Mindkét hatalmi ág és az alapjogok érvényesülését ellenőrző Alkotmánybíróság is hatalmi funkciójának megfelelően venne részt az alapvető emberi jogok magánjogi érvényesítésében. A hatalmi ágak elválasztása és köztük a hatalom megosztása ugyanis csak akkor működhet jól, ha egyik hatalmi ág sem marad ellenőrizetlenül.

A jogdogmatika jellemzője, hogy logikai megfontolások mentén haladva eljut egy megoldásig, de ettől eltérő megoldások is elképzelhetőek. A disszertáció dogmatikailag tiszta

és pozitív jogilag is elfogadható megoldásokat keresett a nemzetközi jog elvárásaival és az európai uniós trendekkel való egyeztetést sem hagyva figyelmen kívül.

Feltettük, hogy a közvetlen horizontális hatály esete a hatalommegosztás rendszeréből fakadóan csak akkor merülhet fel, ha nincs alkalmazandó jog, és csak annyiban, amennyiben az Alkotmányból mint alaptörvényből levezetett döntés nem ellenkezik a törvényhozó kompetenciáival. Ez a döntés tehát semmiképpen sem lehet normatív. Ennek az elvnek a jogalkalmazásra vonatkoztatott látható előnye, hogy minden ügy eldönthetővé válik.

A dogmatikai megoldás gyenge pontja az, hogy a pozitív polgári jogban aligha képzelhető el olyan eset, amelyet joghézagként jelölhetünk. Létezhet-e a polgári jogban olyan, hogy nincs szabály? A szerződéses rendelkezések tekintetében csak arról lehet szó, hogy a szerződési szabadság elvét az Alkotmánynak megfelelően kell értelmezni. A szerződési jog alapelvei ugyanis nem mások mint a szerződési szabadság, a szerződések teljesítésének elve (*pacta sunt servanda*) és az alapelvek (jóerkölcs, jóhiszeműség és tisztesség stb.). A személyhez fűződő jogok esetében sem lehet szó joghézagról, hiszen a hatályos Ptk. 75. § -a minigenerálklauzula.

A szerződésen kívüli kártérítés elve a polgári jog rendszerén belül lehetőséget ad arra dogmatikailag, hogy az alkotmányellenes jogalkotással okozott kárt vagy az ilyen jogalkotás elmaradásából fakadó kárt a bíróság megtérítse, ha megállapítható, hogy a félnek kára keletkezett, és azt is tudjuk, hogy ki okozta a kárt. A pozitív jogon kívül eső kérdés, hogy valamilyen oknál fogva ezt nem ismerik el a magyar bíróságok.

Mindezek mellett említést érdemel az is, hogy ha a bíróság nem talál vonatkozó alkotmánybírósági határozatot az ügyben, hanem az Alkotmányt közvetlenül alkalmazza, a norma absztraktságából fakadóan – láthatjuk az értelmezés nehézségeit az Alkotmánybíróság többségi elven működő gyakorlatában is – előfordulhat, hogy az egyes bíróságok gyökeresen eltérő jelentést tulajdonítanak az egyes alkotmányos passzusoknak és a jogorvoslati rendszer komplexitásából fakadóan nem biztos, hogy ez a jogbiztonságot érintő probléma hatékony orvoslást talál. Emellett az is probléma, hogy nem látható, milyen jogkövetkezményekkel járna az alkotmánysérelem az esetben, ha más polgári jogi normával nem köthető össze az ügy; akkor, ha az Alkotmány jogalapként való feltüntetése nélkül a polgári bíróság elutasítaná a keresetet. Végző soron mindenképpen a polgári bíróságnak kell döntenie az ügyben, a konkrét jogkövetkezmény azonban ez esetben az Alkotmányból praktikusán aligha vezethető le.

Ha az alkotmányjogi dogmatikát a pozitív jog fényében vizsgáljuk, akkor a pozitív jogra vonatkozóan a fentiek alapján és a realitások talaján, az Alkotmányból fakadó jogbiztonság

követelményének szem előtt tartásával, azt a megállapítást kell tennünk, hogy az Alkotmány 77. §-a helyesen tartalmazza, hogy „az Alkotmány a Magyar Köztársaság alaptörvénye”, illetve az „Alkotmány és az alkotmányos jogszabályok mindenkire egyaránt kötelezőek”. Ez utóbbi passzus megjelenése az új Alkotmányban is kívánatos volna, és a fent ismertetett értelmezési nehézségek elkerülése végett úgy szólhatna, hogy „[A]z Alkotmány szabályai mindenkire kötelezőek.”. Az új Ptk.-elfogadott, de hatályba nem lépő normaszövegében elhelyezett utalás az Alkotmányra mint minden átfogó jogszabályértelmezési alapról így az Alkotmány szövegével összhangban rendezné az Alkotmány alkalmazását a nem állami szereplők közötti jogviszonyokban is.

3.2. A kutatás eredményeinek alkalmazhatósága

Az alapvető emberi jogok horizontális hatályának vizsgálata elsősorban a rendes bíróságokat segíti. A disszertáció bemutatta, hogy Magyarországon a bíróságok számára még nem vált egyértelművé az Alkotmányban foglalt alapvető emberi jogok alaptörvényi státusza, ritkán hívják segítségül ezeket a normákat az alkalmazandó jogszabály értelmezésekor vagy annak híján az ügy elbírálásakor. A tartózkodás oka részben a szakjogágakban kialakult dogmatika tisztaságának megőrzése, részben az alkotmányjogi dogmatikától és módszerektől való idegenkedés. A dolgozat igyekezett világossá tenni azokat a helyzeteket, amelyekben az Alkotmány közvetlen vagy közvetett alkalmazása különös jelentőséget nyerhet, és emellett bemutatta azt, hogy a jogalkalmazó hogyan tudja megoldani az alapjog értékelését és figyelembevételét a gyakorlatban. A megértést a dolgozat más államok joga, a nemzetközi és az európai uniós jog elméleti megoldásainak ismertetésével és példákkal segítette.

A bírósági gyakorlat segítése mellett a disszertáció hasznos háttéranyag lehet a zajló kodifikációs folyamatokban. Bemutattuk, hogy az új Polgári Törvénykönyv kodifikációja során milyen elméleti megfontolások irányítják illetve befolyásolják a törvényalkotót: a törvény illetve törvényjavaslat normaszövegváltozatai illetve indokolásai nyilvánosak. Az elfogadott, de hatályba nem lépő törvényszöveg már tartalmaz utalást arra, hogy az értelmezés alapelveinek egyikeként az Alkotmányt figyelembe kell venni. Javaslatot tettünk a disszertáció álláspontjának megfelelő normaszövegre.

Az alkotmánykodifikáció 2010 nyarán kezdődött, így a koncepcióval kapcsolatos konkrét javaslatok a disszertáció lezárásáig nem készültek el. Bemutatásra került, hogy több olyan kérdés is felmerül a horizontális hatállyal kapcsolatban, amelynek alaptörvényi szabályozása jelenleg nem egyértelmű. A kodifikációs lehetőséget érdemes tehát arra felhasználni, hogy az alkotmányozó egyértelművé tegye a rendes bíróság hatáskörét és feladatát az alapvető emberi

jogok értelmezése és alkalmazása terén. A disszertáció javaslatot tett az új normaszövegre, és felhívta a figyelmet arra is, hogy az Alkotmánybíróság szerepének átgondolásakor érdemes megfontolni a német típusú valódi alkotmányjogi panasz bevezetését.

4. A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓI A KUTATÁS TÁRGYÁBAN

A disszertáció témájához szorosan kapcsolódó tanulmányok:

Az alapvető jogok korlátozása. In Jakab András (szerk.) Az Alkotmány kommentárja, Budapest 2009, Századvég Kiadó 417-462. o.

Alapjogok a magánjogi jogviszonyokban Németországban. Acta Humana, 2010/1. – (megjelenés alatt).

Az emberi jogok horizontális hatályának története az Európai Unióban. Állam- és Jogtudomány, 2010/3. – (megjelenés alatt).

Hatalommegosztás és alapjogi bíraskodás – De jurisprudencia et jure publico, 2011 február-március. – (megjelenés alatt)

Alapvető emberi jogok a magánjogi jogviszonyokban – horizontális hatály a közösségi jogban. In (Nótári Tamás-Török Gábor (szerk.) Prudentia Iuris Gentium Ptestate, Ünnepi tanulmányok Lamm Vanda tiszteletére, Budapest, 2010, MTA Jogtudományi Intézete.

A jogosultságok korlátozása – mérlegelés a magyar alkotmányjogban. In Ficsor Krisztina-Gyórfi Tamás-Szabó Miklós (szerk.) Jogosultságok, Miskolc, Bíbor kiadó, 2009.

Az Alkotmány a magánjogi jogviszonyokban. Rendészeti Szemle, 2009/11.

The Underpinning of the Protection of Fundamental Rights Provided by the Hungarian Constitution: Article 8 Paragraph (1). Acta Juridica, 2008/4.

Changing role of constitutions, Horizontal application in Hungary in a comparative perspective. Acta Juridica, 2008/1.

A disszertáció témáját érintő tanulmányok:

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkének kiterjesztő értelmezése a magyar vonatkozású ügyek kapcsán. Föld-rész, 2009/2.

Nemzetközi jogi standardok és magyar kísérletek a gyűlöletbeszéd büntetőjogon túli szabályozására. Föld-rész, 2009/1.

Észrevételek az új Ptk. javaslatának sajtóhelyreigazításra vonatkozó szabályaihoz, Acta Humana. 2007/3-4.

Polgári joggal a gyűlöletbeszéd ellen? Állam- és Jogtudomány, 2007/4.